

FILIP BAČURIN, univ. bacc. hist.

filip.bacurin999@gmail.com
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

IAN KERSHAW. DO PAKLA I NATRAG: EUROPA 1914-1949.

Recenzija, Prikaz
Book Review

Primljeno/Received: 7. 3. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 1. 9. 2023.

Do pakla i natrag: Europa 1914-1949. Iana Kershawa objavljena originalno 2015., jedna je od mnogih sinteza prve polovice 20. stoljeća te je samim time naizgled nezanimljiv, ali opet ambiciozan pothvat umirovljenog profesora povijesti sa Sveučilišta u Sheffieldu koji svoj prestiž u akademskim krugovima zahvaljuje mnogobrojnim knjigama i radovima na temu nacističke Njemačke i Adolfa Hitlera. Kershaw ovim dijelom izlazi iz granica svojih uobičajenih tema, dok knjigom *The Global Age: Europe 1950-2017* iz 2018. koja je zapravo nastavak *Do pakla i natrag*, završava seriju knjiga sveukupne europske povijesti britanske izdavačke kuće Penguin Books.

Autor svoje djelo koncipira unutar deset kronološki poredanih poglavlja, koja u stilu anglofonske škole kojoj povjesničar pripada nose metaforične nazive kojima se određeno razdoblje može najbolje slikovito opisati. Samih deset poglavlja možemo vlastoručno podijeliti na tri gruba dijela: Prvi Svjetski Rat i njegove direktne posljedice, međuratno razdoblje do 1936. te razdoblje prije Drugog Svjetskog Rata i sam rat u koji Europa ponovo upada. Počevši s

trenucima neposredno prije Prvog svjetskog rata, Kershaw čitatelja vodi kroz niz kriza i loše proračunatih odluka velikih sila koje su Europu gurnule u do tada najveći i najpogubniji rat koji je svijet vidio. Uz pomoć mnogobrojnih izvora suvremenika, nerijetko nisko-rangiranih vojnika ili časnika, autor prikazuje sociološku prizmu rata te diplomatsko-političke odnose zaraćenih ili savezom povezanih država, istovremeno prikazujući stanje na frontama uz pomoć najvažnijih bitaka i kampanja. Već u ovom dijelu knjige, Kershaw Europu počinje dijeliti na istočnu i zapadnu, podjela koja se naglašava kroz cijelo djelo pošto je nužna za razumijevanja poretka koji će biti oblikovan međuratnim razdobljem, poredak koji će naposljetku dovesti i do drugog, još većeg rata.

Najlakši način kako bi se opisalo autorovo viđenje međuratnog razdoblja jest izraz koji koristi sam autor, „društvena-ekonomska-ideološka-kulturna kriza“¹. Potonju krizu, autor objašnjava kao isprepletenost frustracija oblikovanih povijesnim, nacionalnim i vjerskim naslijeđima uz koje se vežu problemi proizašli nakon Prvog Svjetskog Rata. Podjelom svojih poglavlja na pod poglavlja koja se opet dijele na odlomke, Kershaw, uz pomoć izvora, dugogodišnjeg istraživačkog iskustva te literature ostalih autora, opisuje puteve razvoja koje svaka europska država prolazi zasebno, uklapajući te razvojne puteve u veće tematske cjeline kao što su širenje fašizam, Velika depresija, nacionalne netrpeljivosti, međuratna kultura itd. Spomenuta autorova distinkcija između istoka i zapada u ovim poglavljima zadobiva najveću pozornost, pošto se istok, zbog svoje siromašnije podloge, veće nacionalne i etničke kompleksnosti teže prilagođava međuratnom razdoblju. Podjela istok-zapad se najjasnije vidi u autorovom opisivanju međuratne demokracije. Dok sjeverozapad i sjever kontinenta ostaju u određenoj mjeri utočistima demokracije tijekom poslijeratnog perioda, istok i jugpadaju u krize autoritarnih sustava te nestabilnih vlada, istovremenu dršćući pred revolucionarnom ekspanzijom komunizma iz Sovjetskog Saveza, novog sistema nastalog u okvirima nekadašnjeg Ruskog Carstva, čije će postojanje (osim ideološki) zbog socijalističkog tržišta biti do Drugog Svjetskog Rata neovisno o ostatku Europe, činjenicu koju sam Kershaw nerijetko naglašava.

U središte svih kontinentalnih podjela, autor stavlja Njemačku, državu za čiju je povijest 20. stoljeća i sam najviše stručan. Društveno-ekonomsko-ideološko-kulturna kriza u njoj doživljava svoje najveće vrhunce. Sramota pretrpljena Velikim ratom, teška poslijeratna pauperizacija, netrpeljivost prema uvođenju američkih kulturnih tekovina, vječno prisutne nacionalne

1 Kershaw, Ian, *Do pakla i natrag: Europa i natrag 1914-1949.*, Zagreb: Fraktura, 2017., 6.

i etničke mržnje te njeno povijesno naslijeđe pomiješano sa industrijskom dominacijom, ponovo ju stvara prijetnjom svjetskom poretku. Ta prijetnja prema autoru postaje neminovna nakon političke krize kojom na vlast dolaze nacisti. Kershawova stručnost i razumijevanje povijesnog konteksta dolazi najviše do vrhunca kada opisuje povijesni razvoj Njemačke. Iako mu se tijekom knjige može prigovoriti na površno i ponekad plitko opisivanje problema balkanskih ili pribaltičkih država, njegovo viđenje međuratne Njemačke te Hitlerove predratne diktature jednostavno, a istovremeno vrlo kompetentno i detaljno obrađuje najvažnije činjenice i događaje.

Uz Njemačku i Hitlera, ne smije se izostaviti ni obrada ostalih „dinamičnih diktatura“² kako ih sam autor naziva, tj. Staljinove strahovlade te Mussolinijevog fašizma. Obrazlažući uspjehe njihovih diktatura, Kershaw suprotstavlja Hitlera, Mussolinija te Staljina preživjelim engleskim i francuskim demokracijama koje svojom predratnom „politikom popuštanja“ posrću pred Mussolinijevim te još više Hitlerovom ekspanzionizmu, dok istovremeno odbijaju sudjelovati sa okrutnim i komunističkim Staljinom kako bi tu predratnu ekspanziju zaustavili. Među opisima diktatura, Kershaw u središte događaja netom prije Drugog svjetskog rata ubacuje i detaljan opis Španjolskog građanskog rata ne libeći dati svoje alternativne završetke toga rata istovremeno umanjujući njegov utjecaj van okvira Španjolske.

Opisivanjem diktatura Kershaw ulazi u predstavljanje Drugog svjetskog rata, tj. završnog dijela knjige. Za razliku od Prvog, opis Drugog svjetskog rata ima potpuno drugačiju dimenziju. Sam opis ratnih sukoba i razvoja na frontama dobiva relativno malu i sažetu ulogu (dosta manju nego u opisu Prvog svjetskog rata). Ono što stvarno dobiva posebnu pažnju su dehumanizirajući genocidi i ratni zločini provedeni od strane SSSR-a te prije svega Hitlerove Njemačke. Autor ipak u opisu tih zločina na početku pristupa sa dozom hladnoće predstavljajući statističke podatke zajedno sa izjavama sa sastanaka njemačkih vojnih vrhova koji su masovna istrebljenja opravdavali. Početnu hladnoću Kershaw ubrzo zamjenjuje potresnim svjedočanstvima iz sačuvanih izvora prve ruke koje opisuju brutalnosti Drugog svjetskog rata. Uz tu socijalnu i psihološku perspektivu „običnih“ ljudi Kershaw miješa i elemente nacističke vlasti u Europi (ponovo odvajajući istočnu od zapadne Europe pošto je sama nacistička vlast bila drugačija na suprotnim stranama Europe) te otpor stanovnika satelitskih država koje je Njemačka uspostavila.

2 Kershaw, 280.

Drugim svjetskim ratom autor dolazi do zadnja dva poglavlja na koja možemo gledati kao na zaključak. Prolazeći prvo kroz promijene koje je donijelo razdoblje obrađivano u knjizi, pogotovo što se tiče ekonomije, religije, pitanja društva te kulture i intelektualnog napretka. Drugim riječima, povijesne teme koje ne zauzimaju glavno mjesto u historiografiji autor u stilu Erica Hobsbawma³ smješta na sam kraj knjige. Uz sporedne teme Kershaw knjigu završava sa Europom koja na ruševinama Drugog svjetskog rata ide prema gradnji nove budućnosti. Podjela istok-zapad ovdje dobiva i svoju potvrdu Željeznom zavjesom koja dijeli dvije potpune suprotne Europe u svrhu jamca da se traume najvećih svjetskih sukoba i radikalnih ideologija više nikada neće ponoviti.

Iako je razdoblje prve polovice 20. stoljeća do danas jedna od najčešće obrađivanih tema u historiografiji, Ian Kershaw se ipak mora odati priznanje na relativno uspješnoj, lako čitljivoj te nimalo suhoparnoj sintezi koja može poslužiti svakome, od zaljubljenika u povijest, studenata pa sve do istraživača. Na 500-injak stranica, Kershaw uspijeva stvoriti atmosferu onoga vremena te opet informirati čitatelja sa najvažnijim podacima. Jedan od najvažnijih elemenata knjige je vjerojatno obrazloženje procesa koji su obilježili razdoblje obrađeno u knjizi. Kroz prizmu jednostavnosti autor predstavlja krize tadašnje Europe koje su za nju zamalo bile pogubne. Pretjeranu jednostavnost opet u nekim trenucima ne treba previše cijeniti pogotovo kada su u pitanju površna tumačenja ili krivi podatci za „manje važne“ europske događaje ili procese koji se tiču manjih zemalja. Slučajevima u kojima je čak prevoditelj morao ponekad intervenirati opaskama. Ipak, u kontekstu cijeloga štiva, pogotovo ovakvog obujma, takve pogreške su zanemarive što čini ovo djelo nadasve preporučljivim svakome tko ima interesa za europsku povijest 20. stoljeća.

3 Eric Hobsbawm (1917. – 2012.) bio je britanski marksistički povjesničar čija je sfera istraživanja obuhvaćala 19. i 20. stoljeće.